

Bibliotekarstudentens nettleksikon om litteratur og medier

Av Helge Ridderstrøm (førsteamanuensis ved OsloMet – storbyuniversitetet)

Sist oppdatert 05.02.19

Dette dokumentets nettadresse (URL) er:

<https://www.litteraturogmedieleksikon.no/cm4all/uproc.php/0/vandrehistorie.pdf>

Vandrehistorie

(_sjanger) Også kalt “moderne sagn”. På engelsk “urban legend”. En kort, underholdende fortelling som utgir seg for å være sann (ofte sted- og/eller tidfestet), men som antakelig er oppdiktet. Et rykte i form av en fortelling. Tradert litteratur, dvs. fortelles på folkemunne.

Sannsynligvis diktes historiene vanligvis av noen som kommer på en morsom idé (hva hvis noen skylte ned en liten krokodille i do og den overlevde i kloakken...?) og som så forteller historien som sannhet til noen, som så forteller den videre til andre. Det som fortelles er nesten utrolig, men ikke helt umulig. Historiene er ofte humoristiske og/eller skumle.

“Common themes include murder and/or violence (*The Slasher Under the Car*) or narrowly escaped violence (*The Hook*), sex and scandal (*The Stuck Couple*), food contamination (*Kentucky Fried Rat*), disease (*Welcome to the World of AIDS*), the illegal harvesting of body parts (*The Kidney Heist* and *The Baby-parts Story*), accidents and embarrassing situations (*The Exploding Toilet*), the mistrust of modern technology (*The Microwaved Pet*), as well as such topics as satanic panics, UFO abduction reports, government bureaucracy and cover-up, suppressed inventions, and hidden images in movies and advertising.” (Herman, Jahn og Ryan 2005 s. 623-624)

Vandrehistorier kan nok i noen tilfeller være eksempel på “memorat”, dvs. selvopplevde historier eller historier som bare har gått gjennom et par fortellere.

Louis T. Stone (død i 1933), fra Winsted i Connecticut går for å være “oppfinneren” av “avis-ender”, dvs. skrønehistorier for aviser (ofte bare korte notiser). Slike historier blir ofte til vandrehistorier. Avisene trykker og sprer slike historier, fra avis til avis, og ofte fra land til land. Den enkelte avis foretar ofte forandringer, f.eks. ved å plassere hendelsene i sitt eget land eller i et nærmiljø. De blir internasjonale avis-skrøner med et lokalt tilsnitt, og finnes dermed i mange varianter. Av og til kan historien spores tilbake til en bestemt kilde.

En avisand er en morsom liten notis brukt som underholdende spaltefyll i en avis. “Cornwall-hai var avisand. Meldingen nylig om at det var observert en stor, menneskeetende hvithai ved Cornwall på den britiske kanalkysten, viste seg om ikke å være en avishai, så i hvert fall en avisand. Meldingen var nemlig falsk, og mannen som sto bak den, sier den var ment som en spøk, og at han ikke kan forstå at noen var dum nok til å bite på den. Mannen som tok bildet av den angivelige haien, innrømmer nå at bildet egentlig var tatt på en fisketur utenfor Sør-Afrika. Bildet ble først trykket i en lokalavis i Newquay på den britiske sørkysten, og deretter fulgte løssalgsavisen The Sun opp, med en faksimile av avissiden. Sun var ikke snauere enn at avisen diktet videre på historien, slik at hvithaien ikke bare ble til en, men to haier. Samtidig kjørte avisen en serie om verdens farligste haier, og tilbød også leserne å laste ned ringetoner med temaet fra filmen “Haisommer”. Den engelske marinbiologen David Sims sier til The Guardian at Sun kjører den samme hai-historien hver eneste sommer. Også norske medier gjenga historien.” (<http://www.mediebedriftene.no/>; lesedato 05.12.12)

“Hundegutt var avisand. 7-åringen ble oppfostret av hunder på rene Jungelbokenvis, meldte en rekke medier. Nå viser det seg at historien er bare tull. TV 2 Nettavisen var blant de mange som lot seg lure av historien om “Mowgli-gutten” Andrej. Saken ble først offentliggjort på russisk TV og i russiske aviser for noen dager siden, og andre medier over hele verden plukket den opp. VG sendte torsdag en fotograf til Altai-regionen i Sibir for å ta bilde av 7-åringen som skulle ha blitt oppfostret av hunder. Han oppdaget at det hele var sprøyt, skriver fagbladet Journalisten. Direktøren ved institusjonen der gutten befinner seg fortalte fotografen at guttens oppførsel bare har med den fysiske tilstanden hans å gjøre, og at det ikke skyldes oppvekst blant hunder.” (<http://pub.nettavisen.no/nettavisen/it/article262288.ece>; lesedato 06.12.12)

Den svenske forskeren Bengt af Klintberg har i boka *Råttan i pizzen: Folksägner i vår tid* (1990) “valt ut hundra av de makabra och “sanna” historier som cirkulerar i samhället. I sina kommentarer visar han hur dessa moderna folksägner avslöjar våra hemliga önskedrömmar och ångestfantasier.” (<http://www.boksidan.net/>; lesedato 05. ---NY DATO) Slike historier ble etter denne utgivelsen noen ganger kalt “klingbergare” i Sverige. Klintberg har deretter utgitt bl.a. bøkene *Den stulna njuren: Sägner och rykten i vår tid* (1994) og *Glitterspray och 99 andra klintbergare* (2005).

Historien om “Kyllingen i hatten” ble (ifølge Klintberg 1990) blant annet publisert i *Aftonbladet* 17. desember 1968, med handlingen lagt til Halmstad i Sverige. I 1973 dukket historien opp igjen, men nå lagt til en annen svensk by. I 1974 skal det ha foregått med en elegant herre i stråhatt i Eskilstuna. I 1985 igjen, i annen by og med kilden svenske TT. Og fra slutten av 1970-tallet forekom varianter av samme historie også i f.eks. flere engelske aviser. Handlingen er hovedsakelig at en person prøver å stjele en frossen kylling ved å legge den under hatten på hodet, men personen besvimer av kulden på vei forbi kassa i butikken. I USA forekom det i

slavetiden en endeløs rekke såkalte “chicken-stealing-stories” med svarte slaver i hovedrollen, og ofte med levende høner. Disse slavene kan ha brukt flosshatt, noe som gjorde tyveriet til en praktisk mulighet, mens det med en vanlig, moderne hatt ikke er mulig å oppbevare en stor gjenstand hvis hatten er trukket ned over hodet. Klintberg (1990) spør seg om den moderne versjonen kan skyldes at det å stå i kassakø er en kjedelig situasjon, og at menneskefantasien dermed drives til å gjøre noe komisk ut av den.

Historien om “Alligatorer i kloakken” handler om små alligatorer som spyles ned i do etter at de har blitt for store til å være kosedyr. Nede i kloakken lever de videre og blir til store, farlige beist. Rykter om alligatorer i kloakken skal ha forekommet helt fra 1930-tallet blant personalet i kloakksystemet under Manhattan. En historisk hendelse kan også ha vært en inspirasjon: I 1935 oppdaget en 16 år gammel renovasjonsarbeider (Salvatore Condulucci) en 2 meter lang alligator i en kloakkbrønn. Den var helt nedkjølt. Gutten fikk hjelp med å få den opp, og da livnet den til og gikk til angrep, men ble slått i hjel (Klintberg 1990). Skrekkfilmen *Alligator* (1980) har en 11 meter lang og 600 kilo tung kloakk-alligator som protagonist. Det finnes også nærbeslektede historier om marihuana som vokser i kloakksystemet. Stoffet blir spylt ned i toalettet av narkomane (hippier) som får gjennomsløkt leiligheten av politiet; stoffet kalles “New York white” fordi det vokser i mørket. Et mulig grunnlag for vandrehistorier av denne typen kan være synet av kjempedigre rotter i nærheten av kloakkene. Historien blir ifølge Klintberg et bilde på våre undertrykte drifter og fortrenkte problemer. Det ville vises bort, men kommer tilbake og trenger seg på truende, voldelig måte inn i sivilisasjonen.

Det finnes en campingvogn-vandrehistorie om en mann som kjører om natta med sin sovende kone bak i campingvogna. Mannen tar en kort stopp på en holdeplass, uten å merke at kona våkner og går ut av vogna for å gjøre sitt fornødne. Mannen kjører videre og ser plutselig kona bakpå en motorsykel som kjører forbi han. Kona har nemlig i sin desperasjon vinket til en politimann på motorsykel og han har tatt henne med. Det finnes flere ulike versjoner også her (og det er typisk for folkedikting). I en versjon forelsker kona og politimannen seg i hverandre; hun skiller seg og gifter seg med han. Historien har vært populær i USA, men der er det mannen som står tilbake i bare skoene. Handlingen foregår der gjerne i en nasjonalpark og mannen må springe for livet med et par bjørner etter seg. Så kommer en politimann på motorsykel som en reddende engel.

“Har du hørt om sjåføren som kom kjørte hjemom med betongbilen og fant kona i seng med naboen? Mannen ble så forbannet at han likegodt tømte hele ladningen med betong ned i naboens åpne sportsbil! Sant eller ikke sant? Kanskje trekker vi på smilebåndet eller ler med litt skrekkblandet fryd. Og til tross for at mange har forsøkt å finne ut om dette virkelig kan ha skjedd, har ingen klart å finne ut om historien er sann. Forskerne derimot, er imidlertid ikke i tvil: Dette er en typisk vandrehistorie.” (<http://www.norskemagasinet.com/>; lesedato 06.12.12) Hendelsen

skal ha funnet sted i Bergen i Norge, i Danmark og mange andre steder. Både norske og utenlandske aviser har gjengitt historien.

“Ei kjent avisand var om en japansk fisker som etter lang kamp endelig vant over forsikringsselskapet. De nektet å tro at båten hans var blitt senket av ei ku. I tre år hadde den fattige stakkaren kjempet mot rettssystem og stigmatisering, inntil det kom fram at noen russiske militærpiloter hadde stjålet noen kuer da de skulle returnere fra Japan med tomt fly. Kuene hadde gresset langs rullebanen og med noen gulrøtter var det gjort i en håndvending. I lufta ble kuene urolige, flokken fikk utbrudd og truet flysikkerheten i den grad at russerne dumpet dem. En av disse kuene traff altså en båt, og enhver kan forstå hvilke traumer fiskeren gjennomgikk. Kanskje var ikke historien sann, men det var ufarlig morro og præhæ [dvs. komisk], og derfor fikk den flyte videre på velvilje.” (*Dagbladet* 21. januar 2017 s. 58)

Thomas Ugelvik gjengir i sin vitenskapelige studie *Fangenes friheter: Makt og motstand i et norsk fengsel* (2011) en vandrehistorie der noen av de innsatte hadde klart “å fange byens duer, som de stekte på cellen” (*Morgenbladet* 26. august – 1. september 2011 s. 44).

“We have all heard them, stories about alligators in the sewers of New York City and so on. They are meant to frighten, to make us wary, to make us laugh – nervously. Put a little thought into the story and it becomes plain that some are social warnings, morality principles, designed to keep us from doing things that society says are sinful and therefore dangerous, and reminding us to conform to society’s norms. [...] A young couple drive out to a popular spot in the woods for a bit of private friskiness. As they drive, there is an emergency radio announcement and the couple stop driving to listen. The report is of an escaped inmate of a local top-security insane asylum. The prisoner is missing a hand and wears a hook in its place. The girl gets nervous and demands that her boyfriend take her home. He thinks she is over-reacting, but speeds to her house anyway. Upon exiting the car, she screams – a bloody hook is hanging from the handle of the passenger door. The moral of the story: quite obvious really, premarital sex can potentially cause death. It is a warning to teenage girls not to let the boyfriend have his way, not to be weak. Apparently, the legend dates back to the 1950s and may be based on the unsolved 1946 Texarkana Moonlight Murders of several young couples in popular “lovers’ lanes.” In a sense, the 1950s were a conservative time, when the social restrictions for women, which had been lifted to a degree by WW2, were being reintroduced. The results of a romantic rendezvous ruined a girl’s life, and the stigma was never forgotten by society. The legend is designed to make your daughter stay within the confines of a proper, respectable date by fear of death and thus, save her from “social death”.” (Elissa Michele Zacher i <http://www.theepochtimes.com/n2/life/interpreting-the-message-in-urban-legends-39382.html>; lesedato 03.12.12.)

I boka *The Vanishing Hitchhiker: American Urban Legends and Their Meanings* (1981) har Jan Harold Brunvands “popularised the term ‘urban legend’; it refers to the sub-genre of legend that Richard Dorson [i boka *American Folklore*, 1959] associated with the modern, urban environment and defined as ‘the story which never happened told for true’ [...]. Frequently framed as having happened to a friend of a friend” (Herman, Jahn og Ryan 2005 s. 623).

Ann Sylvi Larsen og Roald Larsens bok *Hodeløse menn og ihjelfrosne haikere: Levende sagntradisjon fra Nord-Norge* (2002) “rommer både fortellinger om merkelige hendelser som har gått på folkemunne i lengre tid og nyere personlige beretninger om underlige opplevelser. Det kommer stadig til nye sagn. Dette arbeidet kom i gang fordi vi ville undersøke om det fremdeles fortelles, eller om det medfører riktighet, som det hevdes, at den muntlige fortelletradisjonen er i ferd med å dø ut. Arbeidet har vist oss at den gode fortellingen lever videre, at det stadig kommer nye fortellinger, og at de nye fortellingene også har mange røtter tilbake til de gamle. Formålet med denne boka er formidling av levende sagntradisjon til et allment publikum og til bruk i skolen. Vi har ønsket å presentere mest mulig helstøpte historier, der både innholdsside og språklige nyanser fra den muntlige tradisjon er ivaretatt. Siktemålet for arbeidet har vært å holde fortellingene så nært opp til den eksisterende, muntlige tradisjonen som mulig. Dette innebærer at alle de ulike bidrag til boka får komme fram med sine egne stemmer og uttrykksmåter.” (<http://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/3251/book.pdf>; lesedato 06.12.12)

“I Romania ser man på røverhistorier som noe som faktisk har skjedd, men som er blitt gjenfortalt så mange ganger at ingen lenger vet lenger med hvem og hvor det skjedde. [...] Det fine med å ta utgangspunkt i moderne legender, er at de allerede er testet og filtrert ut av publikum ved at de har overlevd fra munn til munn.” (den rumenske regissøren Christian Mungiu i *Morgenbladet* 10. – 15. mai 2014 s. 26)

“Spinat er en utrolig god kilde til jern, det har både Skipper’n og foreldre fortalt barn i tiår. Problemet er bare at det ikke er sant: Riktignok er det en del jern i spinat, men spinat inneholder også andre stoffer som gjør det vanskelig å ta opp jernet. På spørsmål om hvorfor verden likevel tror bladgrønnsaken er så bra, dukker det opp en historie om en kommafeil fra 1930-tallet: Kommaet ble satt en plass for langt til høyre, noe som fremstilte jerninnholdet i spinat som ti ganger høyere enn det egentlig er. - Det er jo fantastisk hvordan én kommafeil kan få en slik konsekvens. Men det har vist seg umulig å dokumentere at feilen ble gjort. Det er rett og slett en akademisk vandrehistorie, sier Ole Bjørn Rekdal i Bergen. Rekdals nitide arbeid med å nøste seg bakover i de akademiske originalkildene avslørte bare rykter, plagierte kildehenvisninger og referanser som gikk i sirkel. [...] Rekdal fortalte spinathistorien i den vitenskapelige artikkelen “Academic Urban Legends” fra i fjor.” (*Morgenbladet* 19. – 25. juni 2015 s. 13)

Jamie Blanks’ skrekkfilm *Urban Legend* (1998) handler om en seriemorder som er inspirert av vandrehistorier.

Alle artiklene og litteraturlista til hele leksikonet er tilgjengelig på <https://www.litteraturogmedieleksikon.no>